

STUDIA WILANOWSKIE

XXIV

WARSZAWA 2017

MUZEUM PALACU
Króla Jana III
W WILANOWIE

Galeria malarstwa, sztuki antycznej i orientalnej, pamiątek narodowych i rzemiosła artystycznego, otwarta w 1805 roku w pałacu w Wilanowie przez Stanisława Kostkę Potockiego (1755–1821)¹, „polskiego Winckelmanna”², miała charakter muzeum rezydencjonalnego³. W muzeum tym rodzina Potockich wyznaczyła sobie rolę kustosa skarbnicy narodowej kultury i pamięci o królu Janie. Zbiory wilanowskie, głównie za sprawą oportunistycznej postawy w okresie powstania listopadowego, a także po jego upadku ich ówczesnego właściciela Aleksandra Potockiego (1776–1845)⁴, uniknęły konfiskaty, rozproszenia czy migracji, które dotknęły choćby kolekcję generała Paca oraz puławskie zbiory Czartoryskich. Galeria pałacu w Wilanowie mogła wciąż odgrywać rolę, jaką wyznaczył jej Stanisław Kostka Potocki, którego zamysł rozwinął kilkadziesiąt lat później jego wnuk i uczestnik powstania listopadowego August (1806–1867), wraz z żoną Aleksandrą (1818–1892), aranżując specjalne przestrzenie dla ekspozycji wzbogaconych zbiorów rzeźb antycznych i waz greckich.

DZIAŁALNOŚĆ AUGUSTA I ALEKSANDRY POTOCKICH W ZAKRESIE KOLEKCJONERSTWA ANTYKU

Piotr Jaworski

- 1 B. Grochulska, *Potocki Stanisław Kostka*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. 28, 1984–1985, s. 158–170; J. Rudnicka, *Rola S. Kostki Potockiego w polskim życiu kulturalnym*, „Biuletyn Historii Sztuki” (dalej: BHS) 34, 1972, nr 2, s. 199–209; Z. Libera, *Stanisław Kostka Potocki i jego rola w życiu literackim Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego*, BHS 34, 1972, nr 2, s. 193–197. T. Kizwalter, *Ludzie i idee Oświecenia w Polsce porzbirowej*, Warszawa 1987, s. 135–138; B. Grochulska, *Dramat liberała*, [w:] *Losy Polaków w XIX–XX w. Studia ofiarowane Profesorowi Kieniewiczowi w osiemdziesiątą rocznicę Jego urodzin*, Warszawa 1987, s. 137–149.
- 2 Określenie to, spotykane we współczesnej literaturze, zawdzięcza Potocki swej niezwykle oryginalnej adaptacji dzieła J.J. Winckelmanna, wydanej pod tytułem *O sztuce u dawnych, czyli Winkelman polski* w Warszawie w 1815 r. (por. współczesne wydanie w oprac. J.A. Ostrowskiego i J. Śliwy, t. 1–4, Warszawa–Kra-ków 1992), będącej w istocie pierwszym polskim zarysem historii sztuki. Por. K. Pomian, *Winckelmann polski*, [w:] *200 lat muzealnictwa warszawskiego. Dzieje i perspektywy. Materiały sesji naukowej. Zamek Królewski, 16–17 listopada 2005 roku*, Warszawa 2006, red. A. Rottermund, A. Sołtan, M. Wrede, Warszawa 2006, s. 15–24; W. Fijałkowski, *Muzeum „polskiego Winkelmana” i jego rozwój w XIX stuleciu*, [w:] *ibidem*, s. 103–114; J. Polanowska, *Myśl o sztuce a prywatny mecenat i kolekcjonerstwo. Z badań nad początkami nowoczesnej kultury miejskiej w Królestwie Polskim 1815–1875*, [w:] *Kultura miejska w Królestwie Polskim*, cz. 1: 1815–1875, red. A.M. Drexlerowa, Warszawa 2001, s. 210–212; M.L. Bernhard, „O sztuce u dawnych, czyli Winkelman polski” Stanisława Kostki Potockiego, „Rocznik Historii Sztuki” 1, 1956, s. 514–521. Obszerną bibliografię poświęconych osobie i działalności S.K. Potockiego zestawil W. Dobrowolski, *Wazy greckie Stanisława Kostki Potockiego. Próba rekonstrukcji kolekcji*, Warszawa 2007, s. 280–287.
- 3 P. Jaskanis, *Tradycja i przyszłość w rezydencji wilanowskiej*, [w:] *200 lat muzealnictwa warszawskiego...*, s. 115; por. W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 104–105.
- 4 Powstanie listopadowe spędził w Galicji. W grudniu 1831 r. złożył, wraz z innymi, wiernopoddańczy adres do cara w imieniu województwa mazowieckiego; B. Smoleńska, *Potocki Aleksander*, [w:] PSB, t. 27, 1982, s. 757.

il. 54

Portret Augusta Potockiego, przed 1867, Biblioteka Narodowa

il. 55

Portret Aleksandry Potockiej, ok. 1860, Biblioteka Narodowa

Kupno Słubic i Gabinet Etruski

Zainteresowanie starożytnościami antycznymi ze strony Augusta Potockiego (il. 54), w którego rękach dobra wilanowskie znajdowały się od 1840 roku, oraz jego żony Aleksandry (il. 55) datują się na początek lat pięćdziesiątych XIX wieku. Wtedy to, wraz z zakupionym w 1853 roku od rodziny Mikorskich majątkiem w Słubicach koło Płocka (powiat gostyński), weszli Potoccy w posiadanie dużej kolekcji waz antycznych (możliwe, że powstałej jeszcze w XVIII wieku⁵, bardziej jednak prawdopodobne, że w pierwszej połowie XIX wieku⁶) oraz cennej biblioteki⁷. W zbiorach Mikorskich miało się także znajdować 12 *figur antycznych*, zakupionych w 1824 roku na licytacji zbiorów generała Aleksandra Chodkiewicza (1776–1838)⁸. Nie jest zatem wykluczone, że niektóre z owych *figur* można by wskazać w inventarzach wilanowskich z drugiej połowy XIX wieku w grupie rzeźb nieujętych we wcześniejszych dokumentach (o ile oczywiście słuszne jest przypuszczenie, że wraz z całym słubickim wyposażeniem pałacu trafiły one do Wilanowa). Jedynie pozyskanie ze Słubic cennego zbioru waz antycznych oraz biblioteki okazało się udaną inwestycją, już bowiem w 1865 roku przynoszący straty majątek o powierzchni 11 tys. morgów (w tym między innymi pałac, pięć folwarków, lasy, wsie i kolonie), sprzedali Potoccy Eugeniuszowi Grabowskiemu⁹.

Precyzyjne wydzielenie waz słubickich spośród liczącego dziś blisko 300 egzemplarzy zespołu naczyń wilanowskich nie jest łatwe¹⁰. Kartoteka zbioru słubickiego, prowadzona przez Marię Ludwikę Bernhard podczas II wojny światowej w oparciu o spalony w 1944 roku na Okólniku akwarelowy album *Kolekcja etrusków w Słubicach nabytych*¹¹, liczy dziś zaledwie 27 kart¹². Jak wynika z badań Witolda Dobrowolskiego, zespół waz słubickich o niewątpliwej proveniencji kampańskiej składał się głównie z naczyń średniej lub niskiej klasy¹³. Była wśród nich grupa kraterów czerwonofigurowych zdobionych kobiecymi głowami, bowiem na kilku naczyniach umieszczono numery odpowiadające planszom albumu słubickiego¹⁴.

5 T. Mikocki, *Najstarsze kolekcje starożytności w Polsce (lata 1750–1830)*, Wrocław–Warszawa 1990 (Archiwum Filologiczne KNoKA PAN, 46), s. 112.

6 W. Dobrowolski, *op. cit.*, s. 50.

7 J. Rudnicka, *Biblioteka Wilanowska. Dwieście lat jej dziejów (1741–1932)*, Warszawa 1967, s. 128.

8 T. Mikocki, *op. cit.*, s. 102 oraz 113.

9 M. Chudzyński, *Słubice Mikorskich, Potockich i Grzybowskich*, „Notatki Płockie”, 2006, nr 3 (208), s. 16–21. Archiwalia przechowywane w AGAD (AGWil, Akta d. Słubice), nie zawierają informacji dotyczących zbiorów słubickich.

10 Por. W. Dobrowolski, *op. cit.*, s. 50–51 oraz 60 i n.

11 Sygn. Wil. Rp 742 fol.

12 W. Dobrowolski, *op. cit.*, s. 51 oraz 62.

13 *Ibidem*, s. 51.

14 *Ibidem*, przyp. 125.

August Potocki zlecił przebudowę przyziemia wieży północnej pałacu w Wilanowie, aby nadać należyłą oprawę największej wówczas polskiej kolekcji waz greckich. Za autora wystroju Gabinetu Etruskiego, którego projekt rozmieszczenia naczyń na półkach z kamienia szczytnowskiego przechowywana jest w AGAD¹⁵, uważa się Henryka Marconiego¹⁶. Realizacją projektu gabinetu zajęli się synowie Henryka Marconiego: Leandro i Karol Tytus. Prawdopodobnie ten ostatni zajął się dekoracją półkolistych lunet w oparciu o ryciny Tomassa Pirolego przedstawiające sceny z *Odysei*, sporządzone na podstawie serii rysunków Johna Flaxmana¹⁷. Całość dekoracji uzupełniły motywy nawiązujące do greckiego malarstwa wazowego, zdobiące ściany i posadzkę wykonaną z płytek ceramicznych imitujących antyczne kompozycje mozaikowe. Na posadzce umieszczono łacińskie pozdrowienie *salve*, jakie w *gościnnych przysionkach rzymskich można było spotkać*¹⁸, witające wchodzących do gabinetu.

Z opisu Gabinetu Etruskiego skreślonego przez Hipolita Skimborowicza w 1877 roku, a więc już po śmierci Augusta Potockiego, w wilanowskim *Albumie widoków i pamiątek* wynika, że eksponowano w nim wówczas około 250 waz greckich (il. 56). Tymczasem w inwentarzu sporządzonym w 1867 roku, w związku ze śmiercią Augusta Potockiego¹⁹, wymienionych jest 320 waz (w tym: 42 *większych, różnego kształtu, w znacznej mierze posklejanych, 42 średniej wielkości, podobnie w znacznej części posklejanych* oraz 236 *wazek i łzawnic oraz urn etruskich mniejszych, różnego kształtu*). Z kolei w inwentarzu sporządzonym dla Ksawerego Branickiego w 1895 roku przez francuskiego antykwarium Georgesa Duchesne²⁰, widnieje liczba 330 waz *etruskich*. Powodów owej różnicy w liczbie waz wilanowskich szukać można w odmiennym sposobie ich oszacowania, przyjętym przez poszczególnych autorów. Warto też mieć na uwadze fakt, że liczba przytoczona przez Skimborowicza obejmuje jedynie obiekty eksponowane w Gabinetecie Etruskim. Rozważyć należy jednak rów-

15 AGAD, Zbiór Henryka i Leandra Marconich, sygn. 576-3, ark. 3.

16 T.S. Jaroszewski, A. Rottermund, *Katalog rysunków architektonicznych Henryka i Leandra Marconich w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie*, Warszawa 1977 (BMiOZ seria A, t. 11), s. 103 (nr 550). Por. W. Dobrowolski, *op. cit.*, s. 52.

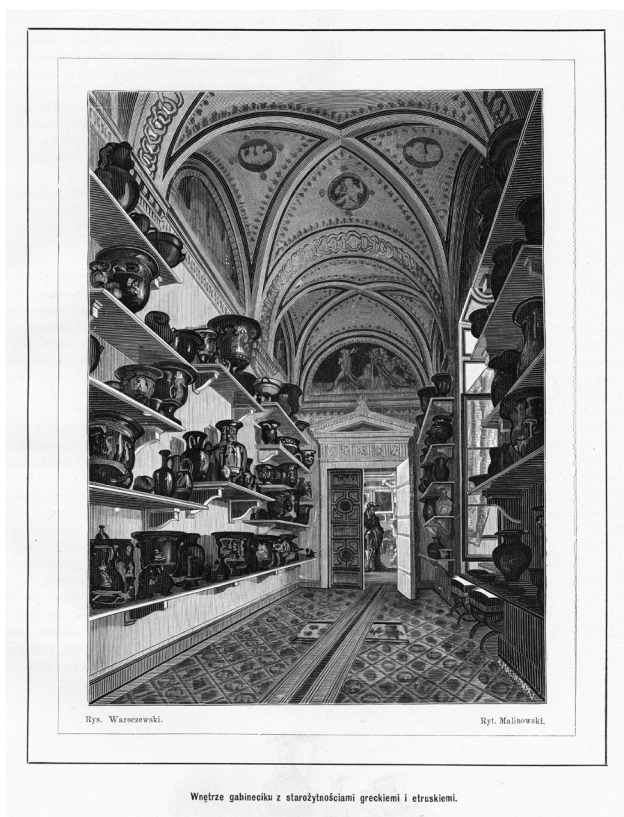
17 Na temat możliwej symbolicznej wymowy tych malowideł wypowiedział się obszernie W. Dobrowolski: *ibidem*, s. 272–279. Por. I. Malinowska, *Dekoracja malarska Gabinetu Etruskiego w Muzeum Wilanowskim*, „Studia Wilanowskie”, t. VI, 1980, s. 83–101.

18 H. Skimborowicz, W. Gerson, *Willanów. Album widoków i pamiątek*, Warszawa 1877, s. 134.

19 AGAD, AGWil, sygn. 185 (sygn. dawna: 178), Inwentarz Pałacu Willanowskiego z oszacowaniem wszelkich ruchomości na wartość pieniężną, sporządzony w skutek zaszłej śmierci ś.p. Augusta Hrabiego Potockiego ... w dniu 30 stycznia 1867 roku, s. 328.

20 AGAD, AGWil, sygn. 185 (sygn. dawna: 180 cz. I), Catalogue des tableaux, objets d'art. Et d'ameublement qui se trouvent au Palais de Willanow, près Varsovie appartenant a Monsieur le Comte Xavier Branicki (1895): Deuxieme Partie. Objects d'art, de Curiosité et d'Ameublement, s. 211–212 (nr 409–739).

Wnętrze gabinetu z starożytnościami greckimi i etruskimi, rys. Kazimierz Waroczewski, ryt. Adam Malinowski, Warszawa 1877, [w:] Willanów. *Album widoków i pamiątek*, H. Skimborowicz, W. Gerson, po s. 12, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie

Wnętrze gabinetu z starożytnościami greckimi i etruskimi.

niez ewentualność dokonania pewnych zakupów waz antycznych już po pozyskaniu przez Potockich kolekcji słubickiej, a ku czemu sposobność pojawiła się w 1856 roku.

Wystawa starożytności i zakup zbioru antyków po Franciszku Potockim

Ważnym świadectwem zaangażowania Augusta i Aleksandry Potockich w działalność środowiska warszawskich starożytników była organizacja „Wystawy starożytności i przedmiotów sztuki”, którą otwarto 1 czerwca 1856 roku na pierwszym piętrze pałacu Potockich na Krakowskim Przedmieściu²¹. *Gościnne zawsze podwoje pałacu hrabstwa Augustów Potockich, otwały się dla przyjęcia we wspaniałych i obszernych dwóch salach, skwapliwie a chętnie ze wszystkich stron kraju nadsyłanych na wystawę przedmiotów*, pisał kilka miesięcy po zakończeniu wystawy architekt i miłośnik starożytności Bolesław Podczaszyński²².

21 „Gazeta Warszawska”, nr 139, 1 VI 1856, s. 718; zob. także: „Kurier Warszawski”, nr 142, 4 VI 1856, s. 736.

22 B. Podczaszyński, *Przegląd historyczny starożytności krajowych z powodu wystawy urządzonej w Warszawie w r. 1856 w pałacu JW. Hr. Aug. Potockich...*, z. 1, Warszawa 1857, s. 13.

Wystawy starożytności, będące przeglądami prywatnego kolekcjonerstwa pamiątek historycznych, dzieł sztuki i rzemiosła artystycznego, połączonymi z promocją współczesnej wytwórczości, zaliczyć trzeba do najważniejszych wydarzeń kulturalnych, jakie kilkakrotnie udało się zorganizować w drugiej połowie XIX wieku w Warszawie²³. Znaczący oddźwięk społeczny towarzyszący omawianym wystawom, będącym rodzajem rekompensaty za ciągle niedobór wszelkich instytucji o charakterze muzealnym oraz inicjatyw wystawienniczych w Królestwie Polskim, a co za tym idzie – ich wkład w rozwój kultury, nauki i sztuki polskiej, ocenić można z dzisiejszej perspektywy bardzo wysoko. „Wystawa starożytności i przedmiotów sztuki” w pałacu Potockich przy Krakowskim Przedmieściu weszła na stałe do historii muzealnictwa polskiego jako wydarzenie bez precedensu²⁴. Towarzyszący wystawie album fotograficzny autorstwa Karola Beyera²⁵ uważa się za pierwszy w Polsce zbiór fotografii dokumentujących współczesną wystawę dzieł sztuki, a zarazem pierwsze wydawnictwo zawierające fotograficzne reprodukcje zabytków archeologicznych.

W ramach wystawy starożytności znalazło się miejsce dla prezentacji zabytków archeologicznych, których dostarczały przede wszystkim zbiory należące do prywatnych właścicieli, budowane w oparciu o znaleziska pochodzące z ziem polskich oraz pamiątki przywożone z podróży do krajów śródziemnomorskich. W tej grupie eksponatów znalazły się również oryginalne dzieła sztuki i rzemiosła antyku; fragmenty mające pochodzić ze starożytnych budowli oraz monety, jak również kopie wykonane według antycznych oryginałów i dzieła antykizujące w formie, a nierzadko tylko w treści. Gospodarz wystawy August Potocki wystawił wśród starożytności antycznych brązowy hełm rzymski, który *nad wszystkim [...] góruje formą swą starożytną, dobrem zachowaniem i osobliwem acz niekształtnie rytowanym przyozdobieniem [...]*²⁶. Ponadto August Potocki²⁷ oraz jego bratowa,

23 W drugiej połowie XIX w. odbyły się w Warszawie cztery wystawy starożytności. Zabytki antyczne najliczniej reprezentowane były na wystawach zorganizowanych w 1856 i 1889 r.; P. Jaworski, *The Nieborów Niobe rediscovered. The first public presentation of the Radziwiłł family's antique collection at the exhibition of ancient objects held in Warsaw in 1889*, [w:] *Et in Arcadia ego. Studia memoriae professoris Thomae Mikocki dicata*, red. W. Dobrowolski, Varsoviae 2013, s. 329–345; por. R. Bobrow, *Rzemiosło i sztuka dekoracyjna. Warszawskie inicjatywy muzealne*, [w:] *200 lat...*, s. 280.

24 Na pionierskie znaczenie wystawy z 1856 r. zwracano już uwagę w drugiej połowie XIX w., por. *Wystawa starożytności i dzieł sztuki w zastosowaniu do przemysłu*, „Gazeta Handlowa” 1881, nr 152, s. 2; H. Ar., *Wystawa starożytności i dzieł sztuki w zastosowaniu do przemysłu*, „Tygodnik Powszechny” 1881, nr 29, s. 455; J. Heppen, *Przed otwarciem wystawy starożytności*, „Kurier Warszawski” 1889, nr 304, s. 2; F.K. Martynowski, *Wystawa starożytności w Warszawie*, „Ateneum” 1890, nr 1, s. 105; J. K-[eni]G, *Wystawa starożytności*, „Tygodnik Ilustrowany” 1889, nr 359, s. 314.

25 K. Beyer, *Album fotograficzne Wystawy Starożytności i Przedmiotów Sztuki*, Warszawa 1856–1857.

26 B. Podczaszyński, *op. cit.*, s. 77.

27 *Katalog starożytności i przedmiotów sztuki 1856 urządzona w pałacu JW. Hr. Augustostwa Potockich w Warszawie na Krakowskim Przedmieściu, na korzyść Domu*

Ludwika Potocka²⁸ dostarczyli na wystawę gemmy (23 gemmy tworzące naszyjnik i bransoletę) nawiązujące do ikonografii antycznej (być może były wśród nich jakieś obiekty antyczne). Trudno ocenić, jak wiele spośród starożytności antycznych wystawionych na wystawie 1856 roku stanowiły fałszerstwa.

Pokaźny zespół eksponatów wystawiła na sprzedaż podczas „Wystawy starożytności i przedmiotów sztuki” w pałacu Augusta Potockiego w 1856 roku Karolina z domu Koffler, wdowa po Franciszku Potockim (1788–1853)²⁹, właścicielu słynnego zbioru monet i medali, *który pierwsze w numismatyce naszej zajmuje miejsce*³⁰. Wśród obiektów przeznaczonych do zbycia był, jak dowiadujemy się z katalogu wystawy: *zbiór waz formy etruskiej, z czterdziestu sztuk złożony, między niemi 15 większych, 15 średnich i 10 małych, do zbycia razem za R. sr. 400; pojedynczo większe po R. sr. 20; średnie po R. sr. 12; małe po R. sr. 6*³¹. Wazy te, podobnie jak zapewne również i inne starożytności antyczne, Franciszek Potocki zgromadził przypuszczalnie w latach 1816–1824, gdy jako członek poselstw rosyjskich w Neapolu i Paryżu przebywał stale zagranicą³². W 1826 roku Potocki został mianowany mistrzem obrzędów rosyjskiego dworu cesarskiego i pełniąc ten urząd, spędził powstanie listopadowe w Petersburgu. Do Warszawy powrócił w 1832 roku, piastując wysokie stanowiska w administracji Królestwa Polskiego³³.

Na warszawskiej wystawie starożytności znalazły się, obok zespołu waz greckich, też inne obiekty ze zbioru Franciszka Potockiego: siedem naczyń szklanych³⁴ (dzbanków i amfor) oraz sześć szklanych lżawnic³⁵ (zapewne balsamariów). Ekspozowano także przedmioty metalowe. Były to: dekorowana fryzem brązowa hydria, *dwie nalewki brązowe*³⁶, *byk z brązu wyrobiony, z czasów rzymskich*³⁷ – zapewne

Schronienia Opieki Najświętszej Maryi Panny, Warszawa 1856, nr kat. 859, 861, 865, 866–878.

28 *Ibidem*, nr kat. 880, 881.

29 M. Manteufflowa, *Potocki Franciszek*, [w:] PSB, t. 27, 1983, s. 823–824. Franciszek Potocki, syn Wincentego, pochodził z Pilawitów nieposiadających bliskich związków rodzinnych z linią wilanowską. Swoje zbiory przechowywał w Warszawie, w apartamencie mieszczącym się w Pałacu Namieśnikowskim.

30 K.W. Steżyński-Bandtkie, *Numizmatyka krajowa*, t. 1, Warszawa 1859, s. II. Więcej na temat kolekcjonerstwa numizmatycznego F. Potockiego: Z. Wdowiszewski, *Franciszek hr. Potocki (1788–1853) i jego zbiór monet i medali w Warszawie*, „Wiadomości Numizmatyczne”, R. 5, 1961, z. 2–3, s. 139–149. Por. *Franciszek Potocki*, [w:] A. Ryszard, „Albumy numizmatyczne polskie”, Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. W. Stefanyka, sygn. F.5.op.I, nr 4473-4475, nr 4478.

31 *Katalog starożytności i przedmiotów sztuki 1856...*, nr kat. 24.

32 S. Lorentz, *O polskich zbieraczach waz antycznych*, „Meander”, t. 2, 1947, nr 1, s. 8; por. M. Manteufflowa, *op. cit.*, s. 823.

33 M. Manteufflowa, *op. cit.*

34 *Katalog starożytności i przedmiotów sztuki 1856...*, nr kat. 29.

35 *Ibidem*, nr kat. 31.

36 *Ibidem*, nr kat. 22, 23.

37 *Ibidem*, nr kat. 36.

przypomnienie egipskiej czci Apisa³⁸, posążek Fauna z brązu starożytnego, robota rzymska³⁹ oraz miecz rzymski spiżowy⁴⁰, będący przypuszczalnie znalezionym na ziemiach polskich zabytkiem z epoki brązu, któremu „rzymską” tożsamość przypisano w czasach współczesnych.

Wszystkie wymienione wyżej zabytki z dawnej kolekcji Franciszka Potockiego, zaprezentowane na wystawie bezskutecznie próbowała sprzedać wdowa po kolekcjonerze za pośrednictwem warszawskiego banku Samuela Fraenkla już w 1853 roku. Przechowywane w AGAD egzemplarze powielonego techniką litograficzną rękopiśmiennego katalogu kolekcji w języku francuskim⁴¹, zawierające odręczne korekty i notatki, wymieniają między innymi te same obiekty, które wystawione zostały w 1856 roku: *40 Vases Etrusques de Nola noir à des-seins jaunes de diverses formes et tailles, plusieurs très grands, tous de la plus belle qualité et de la meilleure conservation*, jak również dwie inne *vases etrusques rouges pareils ciselés* oraz *vase très beau à 2 anses avec dessins Etrusques – antique*, 18 szklanych *łzawnic*, naczynia brązowe, rzymską figurkę byka, posążek Fauna oraz miecz z brązu. Wśród przedmiotów, które być może udało się sprzedać jeszcze przed wystawą warszawską roku 1856, katalog sprzedaży Fraenkla wymienia wykonane z brązu: statuetkę *umierającej Kleopatry*, grupę Laokoona oraz antyczną figurkę Herkulesa z dzieckiem na rękę, a także starożytne rzeźby marmurowe: posąg dziecka w szacie i bliżej nieokreśloną głowę oraz małą maskę antyczną.

August i Aleksandra Potoccy zakupili w 1857 roku wiele przedmiotów należących niegdyś do kolekcji Franciszka Potockiego. Wiadomo, że nabyli oni wówczas okazy broni dawnej⁴² oraz słynną kolekcję numizmatyczną, liczącą 7365 sztuk, za sumę 300 000 zł⁴³. Jak pisał Skimborowicz:

Ów zbiór hr. Franciszka był przez długi czas jedynym bogatym gabinetem w Warszawie, dla wszystkich numizmatyków otwartym.

Skimborowicz podał także pewne informacje na temat genezy kolekcji:

Hr. Franc. Potocki już za młodu był wielkim lubownikiem numizmatów, ku czemu liczne jego podróże i ogromne dochody z Brodów, wielką były pomocą. [...] Zaczął na nowo zbierać, po 1830 roku, kiedy numizmata i medale nie miały cen tak wysokich jak obecnie. Zbiór J.U. Niemcewicza, wiele rzeczy z licytacji po księciu Domi-

38 B. Podczaszyński, *op. cit.*, s. 76.

39 *Katalog starożytności i przedmiotów sztuki 1856...*, nr kat. 37.

40 *Ibidem*, nr kat. 42.

41 AGAD, AGWił, Archiwum Franciszka Potockiego, *Catalogue succinct d'une immense quantité d'Objets d'art et de haute curiosité de la plus grande beauté de toutes les époques et de tous les pays, et d'un mobilier du plus beau choix, qui se vend actuellement à Varsovie* [ok. 1853], s. 28.

42 K. Ajewski, *Warszawskie kolekcjonerstwo militariów historycznych okresu zaborów*, cz. 1: *Zbrojownie i zbiory*, „Muzealnictwo”, t. 47, 2006, s. 38.

43 Z. Wdowiszewski, *op. cit.*, s. 148. Hipolit Skimborowicz podaje cenę 45.000 rs: H. Skimborowicz, W. Gerson, *op. cit.*, s. 95.

niku Radziwille [ewidentna pomyłka, chodzi o licytację kolekcji po Michale Hieronimie Radziwille, w której F. Potocki brał udział⁴⁴], oraz sprowadzonych rzadkości polskich z zagranicy, weszło do jego gabinetu. Największą jednak liczbę osobliwości, nabył od starego Deplera⁴⁵, w Warszawie. Ten ostatni [...] około 1834 r. wyjeżdżając za granicę pozwolił Hr. Franciszkowi Potockiemu, wybrać kilkadziesiąt sztuk najrzadszych polskich talarów i dukatów [...]⁴⁶.

Monety zakupione z dawnej kolekcji Franciszka Potockiego, wśród których znajdowało się 241 monet starożytnych⁴⁷ (23 – monety Grecji starożytnej, 31 – monety królów Partyi, 22 – monety hebrajskie, 165 – monety starożytne Rzymian), przechowywane były na piętrze, w pokojach mieszkalnych w prawym skrzydle pałacu wilanowskiego⁴⁸.

O tym, że wystawa starożytności zorganizowana w 1856 roku mogła stać się dla Augustostwa Potockich okazją do zakupu (niestety, nieudokumentowanego w źródłach), innych jeszcze przedmiotów po Franciszku Potockim, mogłaby świadczyć wzmianka w inwentarzu wilanowskim z 1895 roku, wymieniająca w Gabinetecie Etruskim trzy szklane łzawnice⁴⁹ (jak wynika z katalogu wystawy, wraz z 40 wazami greckimi wdowie po Potockim udało się także sprzedać siedem rzymskich naczyń szklanych oraz sześć rzymskich łzawnic⁵⁰).

44 P. Jaworski, *Organizacja warszawskiego rynku antykwarycznego w zakresie numizmatyki na przykładzie licytacji kolekcji monet i medalii Michała Hieronima Radziwille w 1834 roku*, [w:] *Miłośnictwo rzeczy. Studia z historii kolekcjonerstwa na ziemiach polskich w XIX wieku*, red. K. Kludkiewicz, M. Mencfel, Warszawa 2014, s. 169–186.

45 Znany warszawski kupiec i kolekcjoner August Doepler był właścicielem bogatego zbioru numizmatycznego. W 1826 r. nabył on zbiór Krzysztofa Wiesiołowskiego złożony z numizmatów starożytnych, kamieni rżniętych i kolorowych; „Kurier Warszawski”, 28 VIII 1826, [w:] *Życie artystyczne w świetle prasy warszawskiej pierwszej połowy XIX wieku*, red. E. Moszoro, Wrocław 1962, s. 108. Gemmy pochodzące z tego zakupu sprzedał Doepler do Petersburga w 1830 r.: *Petersburski Gabinet Antyków nabył 64 sztuk kameów starożytnych za 80 000 złp. Od warszawskiego obywatela, W[ielmożnego] Deplera, posiadającego znaczny gabinet archeologiczny i numizmatyczny. Kamienie te pochodzą ze zbioru Śp. Wiesiołowskiego*; „Kurier Warszawski”, 26 IV 1830, [w:] *Życie artystyczne...*, s. 119.

46 H. Skimborowicz, W. Gerson, *op. cit.*, s. 95–96.

47 AGAD, AGWil, Archiwum Franciszka Potockiego, sygn. 146, Katalog sumaryczny numizmatycznego zbioru monet i medalów świętej pamięci Franciszka Hrabiego Potockiego (1853), s. 65. Inny, wcześniejszy katalog zbioru F. Potockiego (AGAD, AGWil, Archiwum Franciszka Potockiego, sygn. 135), wymienia jedynie Rzymskich, Greckich monet srebrnych 123, miedzianych 48. Obecność w zbiorze F. Potockiego monet antycznych pomija w swoim opracowaniu Z. Wdowiszewski.

48 AGAD, AGWil, sygn. 183, Inwentarz Pałacu Wilanowskiego (1867)..., s. 366. Aleksandra Potocka w 1887 r. przekazała kolekcję numizmatyczną Ksaweremu Branickiemu, który odziedziczył dobra wilanowskie (por. W. B[artynowski], *Zbiór numizmatyczny willanowski*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne”, R. 3, 1891, nr 4, szp. 263), ten zaś przekazał ją Andrzejowi Potockiemu z Krzeszowic. Po II wojnie światowej weszła ona, znacznie okrojona, do zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie, Z. Wdowiszewski, *op. cit.*, s. 149.

49 *Catalogue des tableaux...*, s. 212 (nr 742–744).

50 *Katalog starożytności i przedmiotów sztuki 1856...*, s. XIX.

Z katalogu wystawy dowiadujemy się, że w jej trakcie doszło do sprzedaży 40 waz *etruskich*, choć autor wzmianki milczy na temat nabywcy⁵¹. Ostrożnie należałoby w tym miejscu postawić pytanie, czy to nie August i Aleksandra Potoccy nabyli, wraz z innymi przedmiotami, również zespół 40 waz antycznych z dawnych zbiorów Franciszka Potockiego? Objęcie tajemnicą tożsamości nowych właścicieli waz czyniłoby bardziej zrozumiałym ewidentne zacieranie proveniencji waz wilanowskich przez Hipolita Skimborowicza w *Albumie widoków i pamiątek* i wspomnianą wyżej różnicę w liczbie waz wilanowskich. Skimborowicz niewątpliwie przemilczał fakt pozyskania zbiorów słubickich, które wszak dwukrotnie zwiększyły stan liczebny wilanowskiej kolekcji waz. Autor wspomina jedynie Stanisława Kostkę oraz Jana Potockich, którzy *niektóre z tych zabytków, własnymi dobytymi rękami, zbiorom Willanowskiemu dostarczyli*⁵². We wzmiance tej niezwykle interesujące jest położenie nacisku na osobę jednego z prekursorów archeologii – Jana Potockiego⁵³ (*Wojewoda i Jan Potocki, a głównie ten ostatni, współczesnymi byli najznakomitszych nowoczesnych badaczy starożytności Egiptu, Grecji i Rzymu*⁵⁴), co znajduje potwierdzenie w informacji zawartej w jednym z listów S.K. Potockiego, pisany do żony z Neapolu (1786), według której Izabela Lubomirska chciała sprzedać pewne wazy Janowi Potockiemu⁵⁵. Przede wszystkim jednak należy pamiętać, że napisana przez Skimborowicza na zlecenie Aleksandry Potockiej pierwsza „oficjalna” monografia Wilanowa, podporządkowana została idei, aby *zspolnić przeszłość z obecnością [...] – pamiątki z osobami, do których należały*⁵⁶. Według tej koncepcji pamiątkom po królu Sobieskim oraz dziełu twórcy wilanowskiego muzeum należało się w dziejach wilanowskiej kolekcji miejsce szczególne.

Podjęcie, w oparciu o skąpe przesłanki źródłowe, rozważań nad ewentualnością pozyskania do zbiorów wilanowskich w latach pięćdziesiątych XIX wieku waz nie tylko z kolekcji słubickiej, lecz również Franciszka Potockiego, wymaga naturalnie weryfikacji poprzez pogłębione studia samego zespołu waz wilanowskich. Zachęca jednak do przyjrzenia się w nowym świetle niektórym wątpliwościom, wysuniętym przez Witolda Dobrowolskiego w jego monografii waz antycznych Stanisława Kostki Potockiego. Pierwsza z owych wątpliwości dotyczy obecności

51 *Ibidem*.

52 H. Skimborowicz, W. Gerson, *op. cit.*, s. 130.

53 J. Lech, *Count Jan Potocki (1761–1815) and his place in the history of archaeology*, [w:] *Archeologia. Letteratura. Collezionismo. Atti del convegno dedicato a Jan e Stanisław Kostka Potocki, 17–18 aprile 2007*, red. E. Jastrzębowska, M. Niewójt, Roma 2008, s. 125–146; A. Łukaszewicz, *Jan Potocki e la nascita dell'egittologia moderna (un bicentenario dimenticato)*, [w:] *ibidem*, s. 147–160.

54 J. Lech, *op. cit.*, s. 130–131.

55 W. Dobrowolski, *op. cit.*, s. 46 i 50. Por. także: *ibidem*, s. 58–59.

56 H. Skimborowicz, W. Gerson, *op. cit.*, s. 1.

zespołu ok. 40 czerwonofigurowych kraterów w zbiorze, na który składać się wszak miały przede wszystkim naczynia słabszej i średniej klasy, z *impasto* oraz *buccheri*, pochodzące z kolekcji Stanisława Kostki Potockiego (w korespondencji określane przezeń mianem *drogues*)⁵⁷ i Mikorskich ze Słubic⁵⁸. Na kilku z owych 40 waz, których przynależność do zbioru Stanisława Kostki Potockiego zdaje się wykluczać nieuwzględnienie ich w spisie znanym z odpisu sporządzonego przez Stanisława Lorentza⁵⁹, umieszczono (już po II wojnie światowej) numery odnoszące się do albumu akwael kolekcji słubickiej, co sugeruje tę właśnie proveniencję. *Musimy wszakże liczyć się z tym – jak zauważa Dobrowolski – że selekcja materiału i jego zakwalifikowanie w kartotece do zbioru, mogło się odbywać albo na podstawie wspomnianych numerów, albo na podstawie pewnego wrażenia czy wyobrażenia o charakterze zbioru, powstałego w wyniku wcześniejszego obejrzenia albumu z akwarelami waz, bez możliwości późniejszego sprawdzenia i weryfikacji danych. Także jakość akwael mogła odegrać swoją rolę we właściwym rozpoznaniu i ocenie zbioru*⁶⁰.

Przypuszczenie, że omawiane naczynia mogłyby być tożsame z owymi 40 wazami *de la plus belle qualité et de la meilleure conservation*, sprzedanymi na wystawie starożytności zorganizowanej w warszawskim pałacu Augusta Potockiego, zdaje się wzmacniać dodatkowy argument. Do kolekcji słubickiej zaliczono bowiem także czerwonofigurową pelike apulijską, jak podkreśla Dobrowolski – niewątpliwie błędnie, skoro jeszcze około połowy XIX wieku znajdowała się w Neapolu, w zbiorze Raffaele Girardiego⁶¹. Zdaniem Dobrowolskiego, pelike mogła zostać zakupiona przez Augusta i Aleksandrę Potockich w czasie włoskiej podróży w 1856–1857 roku⁶². Należałoby wszakże rozważyć i taką ewentualność, że waza ta jest ową, wymienianą w katalogu sprzedaży kolekcji Franciszka Potockiego z 1853 roku *vase très beau à 2 anses avec dessins Etrusques – antique*, którą w katalogu z 1853 roku wyceniano na 360 zł. Cena ta dziewięciokrotnie przewyższała szacunkową wartość każdego naczynia z grupy 40 waz, co być może stanowi odzwierciedlenie sumy wydanej podczas niedawnego zakupu (w Neapolu?). W tym miejscu warto może dodać, że specyficzny podział waz Franciszka Potockiego na duże, średnie i małe, występujący w katalogu wystawy 1856 roku, został zastosowany w inwentarzu pałacu wilanowskiego z roku 1867 wobec wszystkich waz zgromadzonych w Gabinecie Etruskim⁶³.

57 W. Dobrowolski, *op. cit.*, s. 46 i n.

58 *Ibidem*, s. 51.

59 *Ibidem*, przyp. 125.

60 *Ibidem*, s. 51.

61 *Ibidem*, przyp. 126 oraz s. 63.

62 *Ibidem*, s. 63.

63 Por. *ibidem*, przyp. 57.

Dodatkowa wątpliwość dotyczy informacji podanej przez Hipolita Skimborowicza, który w *Albumie widoków i pamiątek* zamieścił podobizny dwóch waz, noszących odręczne notatki na metryczkach. Informacja zamieszczona na pierwszej z nich – pelike Gnathia o kanelurowanym brzuścu⁶⁴, głosi: *Ta waza znaleziona jest pomiędzy Fazana a Novipoli; w Ignazio⁶⁵ zostają jeszcze znaki dawnych Greków, rozwaliny. Zaręczam, że są prawdziwe Etruski, bo sam własną ręką z sepulkrów dobywałem⁶⁶*. Z kolei na karteczce dołączonej do apulijskiej trozzelli⁶⁷ widniał napis: *Ta waza znaleziona między Polignano a Savito⁶⁸ w Królestwie Neapolitańskim, co Włochy nazywają Magna Grecia a dziś Pulia; ten lampion z jednego sepulkru z tym wazonem⁶⁹*. Autorstwo obu metryczek Skimborowicz przypisał Stanisławowi Kostce Potockiemu, co przyjęli za pewnik między innymi Stanisław Lorentz i Tomasz Mikocki⁷⁰. Witold Dobrowolski odrzucił jednak taką atrybucję, za możliwego autora notatek uznając ostatecznie Jana Potockiego⁷¹.

W dyskusji jednak przywołał Dobrowolski również dwie inne, niezwykle interesujące możliwości. Pierwsza z nich dotyczy informacji, że w 1817 roku подарowane zostały Stanisławowi Kostce Potockiemu przez Domańskiego, prezesa Komisji Województwa Lubelskiego *dwa hetruski prawdziwe [...] kopane ręką majora Peplowskiego, dzisiejszego prezydenta miasta Lublina*. Miałoby tu chodzić o osobę Marcina Poplewskiego, byłego oficera Legionów Dąbrowskiego, który lata 1806–1812 spędził jako jeńiec brytyjski w kalabryjskiej Tropei⁷². Choć informację o dwóch *hetruskach* Dobrowolski odrzucił, mając w pamięci fakt, iż odręcznie sporządzone metryczki na wazach wilanowskich wspominają łącznie trzy naczynia⁷³, można jednak z powodzeniem założyć, że już w 1817 roku losy owego *lampionu* podążały inną drogą niż omawianych dwóch waz. Druga spośród rozważanych przez Dobrowolskiego możliwych proveniencji naczyń związana jest z działalnością Krzysztofa Wiesiołowskiego – *biegłego archeologa polskiego*⁷⁴,

64 *Ibidem*, s. 56–58.

65 Miejscowości utożsamiane przez W. Dobrowolskiego z Fasano oraz Monopoli. Z kolei Ignazio to Egnazia (Gnathia); *ibidem*, s. 56.

66 H. Skimborowicz, W. Gerson, *op. cit.*, s. 132.

67 W. Dobrowolski, *op. cit.*, s. 55.

68 Wg Dobrowolskiego chodzi o miejscowość San Vito dei Normanni; *ibidem*, s. 56.

69 H. Skimborowicz, W. Gerson, *op. cit.*, s. 132. Nie wiadomo, o który „lampion” z kolekcji wilanowskiej miałoby tu chodzić.

70 S. Lorentz, *O polskich zbieraczach...*, s. 9–10; T. Mikocki, *op. cit.*, s. 45.

71 W. Dobrowolski, *op. cit.*, s. 59.

72 *Ibidem*, s. 58.

73 *Ibidem*, przyp. 58.

74 Wiesiołowski Krzysztof, [w:] S. Orgelbranda *encyklopedia powszechna*, t. 26, 1867, s. 965. Por. Wiesiołowski Krzysztof, [w:] A. Ryszard, *op. cit.*; J. Kolendo, *Tradycje archeologii klasycznej w Uniwersytecie Warszawskim*, [w:] *Antyk w Uniwersytecie Warszawskim. Nauka i nauczanie w okresie od powstania uczelni do 1915 roku*, red. idem, Warszawa 1993, s. 137 i n.; J. Bodzek, *W poszukiwaniu kolekcji starożytnych*

który w 1791 roku prowadzić miał poszukiwania waz na terenie Apulii i Kalabrii⁷⁵. Wiesiołowski tak opisywał w „Lechu” tamte wydarzenia: *Bawilem się u Bary [Bari] kilkanaście dni z tej przyczyny. O ćwierć mili od tego miasta jest miasteczko nazwane Celia di Bary, znajdując się tam ruiny dawnego greckiego miasta, które się nazywało Kalinon. Odkrywają tam często starożytne groby, a w nich wazy grecko-etruskie, których ja szukałem i kopać kazałem*⁷⁶. Także tę drogę obu waz do zbiorów wilanowskich Dobrowolski odrzucił jako nieznajdującą potwierdzenia w źródłach⁷⁷. Dodajmy jednak, skoro sam badacz bierze pod rozwagę możliwość pochodzenia naczyń z dawnej kolekcji Jana Potockiego, że Krzysztofa Wiesiołowskiego łączyła znajomość z hrabią, jak wynika z listu do Feliksa Bentkowskiego z 1822 roku⁷⁸. Można jednak wziąć pod uwagę także inną ewentualność: otóż zbiór Krzysztofa Wiesiołowskiego został, jak wiadomo, zakupiony w 1826 roku przez Augusta Doeplera, który w 1830 roku sprzedał znajdujące się w nim gemmy do Petersburga. Gdy następnie w 1834 roku Franciszek Potocki zakupił cenne starożytności od Doeplera, mogły się znaleźć wśród nich również obie wazy, te zaś wdowa po kolekcjonerze miałyby sposobność sprzedać Augustowi i Aleksandrze Potockim.

Podróż do Włoch i Wielka Sień

Rozwój wilanowskiej kolekcji w czasach Augustostwa Potockich objął również rzeźbę antyczną i antykizującą. Porównanie inwentarzy z czasów Aleksandra Potockiego (z lat 1832⁷⁹ oraz 1840⁸⁰) z powstałymi w 1867 roku⁸¹, w związku ze śmiercią Augusta Potockiego, wykazuje znaczący przyrost ilościowy w obrębie omawianej grupy zabytków. Przyczyniły się do tego przede wszystkim zakupy dokonane przez Potockich przy okazji ich podróży do Włoch w latach 1856–1857.

monet greckich Krzysztofa Wiesiołowskiego (1742–1826), [w:] Amicorum Dona. Studia dedykowane profesorowi Stefanowi Skowronkowi w siedemdziesięciolecie urodzin, red. F. Kiryk, M. Wilczyński, J. Ciecieląg, Kraków 1998, s. 13–24; por. „Gazeta Korespondenta Warszawskiego i Zagranicznego” 1826, nr 137, s. 1994. Słabo dotychczas poznana działalność Wiesiołowskiego jako znawcy starożytności i kolekcjonera zasługuje na szczegółowe opracowanie.

75 W. Dobrowolski, *op. cit.*, s. 59.

76 K. Wiesiołowski, *Nagrobek Królowej Bony. Wypis z podróży do Apulii i Kalabrii w r. 1791 odbytej przez Krzysztofa Wiesiołowskiego, Członka wielu uczonych Towarzystw*, „Lech. Dziennik Polski” 1823, nr 9, s. 272.

77 W. Dobrowolski, *op. cit.*, s. 59.

78 Biblioteka Narodowa, Spuścizna Feliksa Bentkowskiego, sygn. III.8915, List K. Wiesiołowskiego do F. Bentkowskiego, Warszawa, 24 I 1822, k. 184: *Jan Potocki bawił dwa lata w Meklembur y Pomeranij dla zasięgnięcia pewney o nich wiadomości [mowa o „strożytnościach runickich”], widziałem jego w Brunswik 1794 r. Ieździł często do sławney Biblioteki do Wolfenbutel dla śledzenia tych starożytności północnych. Pokazywał mi rysunki które miał publikować, nie wiem czyli przyszło do tego.*

79 AGAD, AGWil, sygn. 174.

80 *Ibidem*, sygn. 177.

81 *Ibidem*, sygn. 183.

Jak wynika z dokumentów wyszukanych przez Barbarę Tkaczow w Archiwum Gospodarczym Wilanowskim (AGAD)⁸², między lipcem a październikiem 1858 roku do Wilanowa dotarło kilka przesyłek zawierających marmury, wysłanych z Rzymu i Neapolu. Były wśród nich między innymi pochodzące z Rzymu *30 kawałków starożytnych marmurów* (mowa o fragmentach reliefów, które w 1875 roku wmurowano w ściany Lapidarium) oraz *8 pak z Neapolu*, zawierających między innymi *głowy marmurowe*⁸³.

Być może w związku z przebudową przez Franciszka Marię Lanciego dawnej Galerii Gotyckiej w nowy trakt północnego skrzydła pałacu wilanowskiego, nazwanego *Braccio nuovo*⁸⁴ i przeznaczonego na wzbogaconą ekspozycję malarstwa, znacznie powiększony zbiór marmurowych rzeźb zgromadzony został w Wielkiej Sieni pałacu, w której przechowywano – prowadzoną od czasów powołania muzeum przez S.K. Potockiego – księgę gości Wilanowa⁸⁵. Klasycystyczny wystrój wnętrza, wyposażonego w jońskie półkolumny, uzupełniały *na płótnie wykonane, malowania chiaro scuro, wyobrażające nauki i rozmaite zajęcia niewieście*⁸⁶. Zgromadzony w Wielkiej Sieni zbiór marmurowych rzeźb składał się w dużej mierze – pomijając nieliczne oryginalne rzeźby starożytne i fragmenty reliefowe – z nowożytnych kopii rzeźb antycznych i klasycystycznych imitacji. Jak wynika z inwentarza sporządzonego w 1867 roku⁸⁷ większość rzeźb ułożono na stołach, pozostałe zaś ustawiono na postumentach. Obok przedmiotów znanych z czasów Stanisława Kostki i Aleksandra Potockich (między innymi: *Apollo Belwederski, Biust Nerona, Dwa posągi z białego marmuru naturalnej wielkości, mocno uszkodzone [Sapho i Korynna?]*, a także *szczytki hełmu rzymskiego bez wartości rzeczywistej*), inwentarz wymienia także, niespotykane we wcześniejszych spisach i zapewne w przeważającej części sprowadzone z Włoch przez Augustostwo Potockich, marmurowe kopie i rzeźby antykizujące (między innymi *popiersie Homera, Wenus, mężczyzna zabijający wołu, trzy głowy Meduzy*). Na stołach w Wielkiej Sieni ułożono także fragmenty płaskorzeźb i dekoracji architektonicznych, które niewątpliwie mogły w połowie XIX wieku uchodzić za antyczne oryginały⁸⁸: *dwanaście różnych małych biuścików, główek i posążków, poobtrącanych, mocno*

82 Wykaz wykorzystanych archiwaliów: B. Tkaczow, *Lapidarium wilanowskie*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie”, t. 14, 1970, s. 475 (w tym przyp. 7).

83 *Ibidem*, s. 475–476.

84 W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 112.

85 Por. H. Skimborowicz, W. Gerson, *op. cit.*, s. 11.

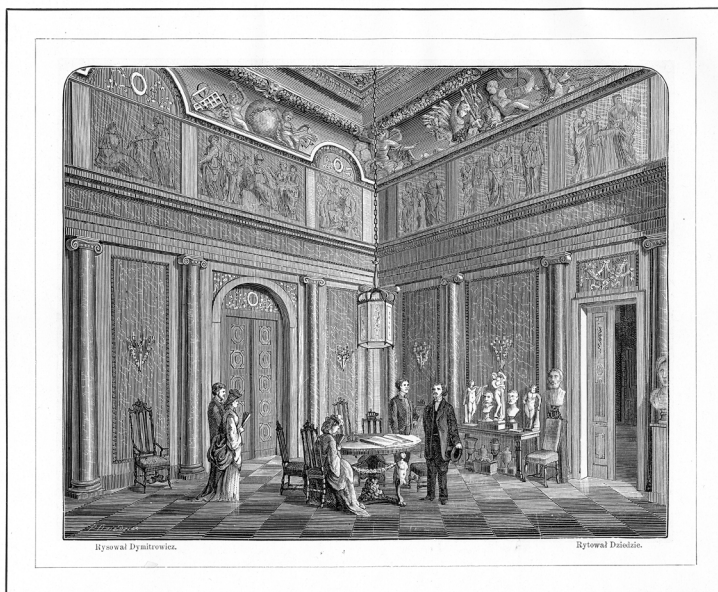
86 *Ibidem*.

87 AGAD, AGWił, sygn. 183.

88 Część reliefów z lapidarium wilanowskiego to wyroby nowożytne: por. T. Mikocki, *op. cit.*, s. 41–42 oraz Aneks IIIB. *Katalog rzeźb antycznych zakupionych przez rodzinę Potockich w Rzymie w 1858 r.*, *ibidem*, s. 131–133.

il. 57

Przysionek, rys. Ludomir Dymitrowicz, ryt. P. Dziezdzic, [w:] *Willanów. Album widoków i pamiątek*, H. Skimborowicz, W. Gerson, s. 33, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie

Prziścionek.

uszkodzonych, marmurowych, żadnej istotnej wartości nie mających oraz trzydzieści dziewięć ulamków marmurowych i kamiennych z gęmsów, kapiteli, posadzek itp. – podobnie bez wartości rzeczywistej⁸⁹. Z ryciny zamieszczonej w *Albumie widoków i pamiątek* poznać możemy wystrój wnętrza Wielkiej Sieni po przeniesieniu części rzeźb o charakterze archeologicznym – owych przedmiotów bez wartości rzeczywistej – do Lapidarium w 1875 roku (il. 57). Na rycinie rozpoznać można między innymi marmurowe kopie Apollina Belwederskiego, Wenus Kallipygos oraz Herkulesa Farnese. Jak pisał w 1877 roku Hipolit Skimborowicz: przysionek [...] mieści same tylko rzeźby według starożytnych wykonane wzorów⁹⁰. W nieznacznie tylko zmienionej formie wyposażenie pomieszczenia przetrwało do lat trzydziestych XX wieku⁹¹.

Pewne rzeźby antykizujące lub kopie z antyku zdobiły wówczas również inne pałacowe wnętrza. I tak w Galerii Obrazów znajdowały się między innymi: dwa biusta brązowe (Homera i Cyncerona), a także dwa biusta z białego marmuru cesarzy Rzymskich (w inwentarzach późniejszych określane jako Witeliusz i Cezar⁹²). W Oranżerii znajdowała się statua duża, z marmuru białego, kararyjskiego. Venus, przelamana

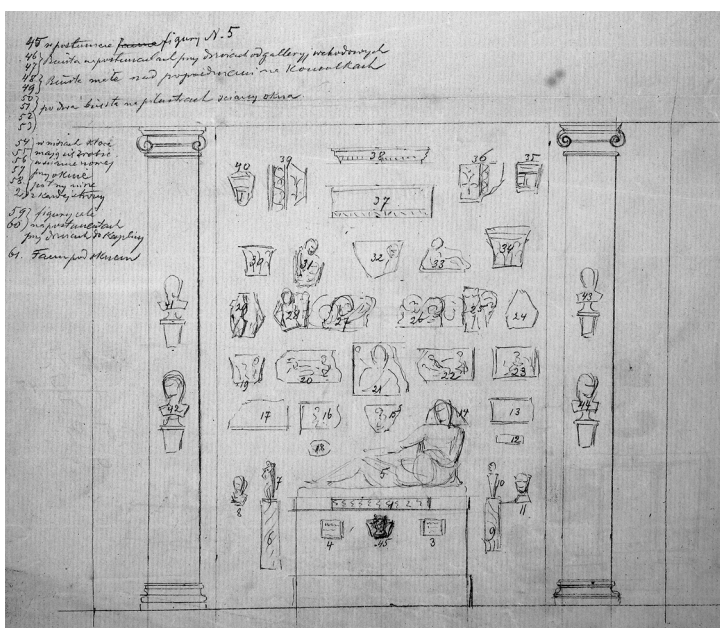
89 *Ibidem*.

90 H. Skimborowicz, W. Gerson, *op. cit.*, s. 11.

91 Dokładny spis rzeźb w Sieni Wielkiej [tu: „Wielki Przedśionek: lub „Przejsięcie pod wieżą”], zawiera: AGAD, AGWil, sygn. 189 (sygn. dawna: 183), Zarząd Muzeum w Wilanowie [Inwentarz pałacu wilanowskiego], koniec XIX w. Na końcu inwentarza znajduje się interesujący szkic, zawierający rozkład numerów poszczególnych rzeźb na planie pomieszczenia.

92 Por. AGAD, AGWil, sygn. 194 (sygn. dawna: 189), Spis i szacunek szczegółowy dzieł sztuki i zabytków stanowiących muzeum willanowskie. Załącznik do protokołu Komisji z dn. 21 czerwca 1932 roku, nr 669–670.

w *nogach*⁹⁵. W pałacu w Natolinie zgromadzone zostały z kolei liczne brązowe i marmurowe posąжки, *etruski* oraz drobne starożytności antyczne⁹⁴. Wiele starożytności znajdujących się przed 1867 rokiem w Natolinie⁹⁵, zebranych staraniem Aleksandry Potockiej, nosi adnotację: *Własność JWH Pani*. Na szczególną uwagę zasługuje bogate wyposażenie Pokoju Etruskiego (*Salonu Etruskowego*), na które, oprócz licznych *wazonów etruskowych*, składają się typowe pamiątki przywożone z Włoch, np. cieszące się niezwykłą popularnością miniaturowe modele tak zwanego sarkofagu Scypiona (*pomnik z marmuru żółtego z wieczkiem oddzielnym na którym napis Cornelio C.N.F. Scipio*⁹⁶) czy lampki oliwne.

il. 58

Ściana z rozmieszczeniem fragmentów lapidaryalnych z oznaczeniami od numeru 1 do 44. Na marginesie spis fragmentów od numeru 45 do 61, Archiwum Główne Akt Dawnych

Lapidarium wilanowskie i rzekomy dar papieża Piusa IX

Lapidarium, przeznaczone na *zbiór oryginalnych rzeźb starożytnych*⁹⁷, powstało z inicjatywy Aleksandry Potockiej w 1875 roku w skrzydle południowym pałacu, w dawnej Galerii Muz. Sporządzony przez Leandra Marconiego⁹⁸ projekt pomieszczenia (il. 58), nazwanego tak-

93 AGAD, AGWil, sygn. 179 (sygn. dawna: 174), Inwentarz prawego i lewego skrzydła pałacu wilanowskiego, b.d. [po 1864], s. 8.

94 Por. AGAD, AGWil, sygn. 183, Inwentarz pałacu w Natolinie, 1867.

95 Por. *ibidem*.

96 *Ibidem*, s. 403. Na temat polskiej recepcji tzw. sarkofagu Scypiona: S. Lorentz, *Sarkofag Scypiona w Polsce*, „Meander”, t. 1, 1946, s. 34–39.

97 H. Skimborowicz, W. Gerson, *op. cit.*, s. 10 – objaśnienie do nr 31b na planie pałacu.

98 AGAD, Zbiór Henryka i Leandra Marconich, sygn. 576-3, ark. 2; sygn. 576-3, ark. 1; sygn. 576-7, ark. 16. Por. T.S. Jaroszewski, A. Rottermund, *op. cit.*, s. 103, nr 551–553.

że *Nowym Belwederem*⁹⁹, zakładał zastąpienie mocno nadwątlonych malowideł Piotra Ayresa, powstałych na zlecenie Stanisława Kostki Potockiego, jednolitym kolorem różu pompejańskiego, wmurowanie drobiazgowo rozplanowanych fragmentów reliefowych w północną ścianę pomieszczenia¹⁰⁰, ustawienie pozostałych posągów i popiersi na postumentach i konsolach, a także w niszach rozmieszczonych po obu stronach okna w ścianie południowej¹⁰¹ oraz nową posadzkę (nie zrealizowano). Według Skimborowicza:

*wykopaliska rzeźb starożytnych, szczątki oryginalne arcydzieł sztuki, tułały się tu i ówdzie po różnych zakątkach pałacu. Znawczyni i miłośniczka wszystkiego co piękne, lub pamiątkowe, kazała je zgromadzić w jedno miejsce, i za stały, raz na zawsze, przytułek obrwała dla nich część przybytku dawnych muz, niedawno malowanych. Tym sposobem ostatnie z nich, a mianowicie Terpsychora i Euterpa, musiały ustąpić ścian swoich szczątkom z Pompei, Herkulanum, Rzymu i t.p.*¹⁰².

A zatem celem Aleksandry Potockiej było wyodrębnienie kolekcji „archeologicznej” spośród nowożytnych kopii, które pozostały w Wielkiej Sieni (jakkolwiek na kolekcję Lapidarium, o czym dziś wiadomo, złożyły się w dużej mierze kopie lub imitacje zabytków antycznych¹⁰³). Symbolicznym połączeniem nowej funkcji pomieszczenia z jego dawnym wystrojem było ustawienie w Lapidarium marmurowych posągów muz Euterpe i Talii – owych zakupionych w Rzymie przez Stanisława Kostkę Potockiego statui *Sapho* i *Korynny*, widniejących w projekcie Marconiego.

Wyjaśnienia wymaga na koniec *ustna tradycja*, przywołana przez Barbarę Tkaczow w jej artykule poświęconym lapidarium wilanowskiemu¹⁰⁴, jakoby znaczna część rzeźb w nim zgromadzonych stanowiła dar papieża Piusa IX dla Aleksandry Potockiej. Zdaniem autorki rzeźby zakupione w Rzymie przez Augustostwo Potockich opatrzone zostały wymaganymi w takich przypadkach pieczęciami *papieskich tzw. kamerlengów*, co w Polsce dało początek informacji o papieskim darze. W rzeczywistości mamy tu do czynienia z nieporozumieniem. W sprawie tej nie chodzi bowiem o ustną tradycję, a nawet jeżeli taka istniała, to powstała w oparciu o informacje podane przez Hipolita Skimborowicza w jego *Albumie widoków i pamiątek*, dotyczące

99 Por. W. Fijałkowski, *op. cit.*, s. 114.

100 Prace te miały miejsce w maju i czerwcu 1875 r.: B. Tkaczow, *op. cit.*, s. 478.

101 Inwentarz z 1932 r. wymienia kolekcję fragmentów rzeźb grecko-rzymskich, wmurowanych w ścianach szt. 34 [zbiorczy nr inw. – 681] i luźnych 22 szt. [nr inw. 682–703], wyceniając ją na 25.000 zł.: AGAD, AGWil, sygn. 194.

102 H. Skimborowicz, W. Gerson, *op. cit.*, s. 84.

103 T. Mikocki, *op. cit.*, s. 42.

104 B. Tkaczow, *op. cit.*, s. 477.

wyposażenia kościoła św. Anny w Wilanowie, którego przebudowę według projektu Henryka Marconiego ukończył w 1870 roku jego syn Leandro¹⁰⁵. Píše Skimborowicz w opisie kościoła: *Pod kopułą przepyszną mieści się posadzka, którejby pozazdrościła niejedna najwspanialsza budowa. Składa się z tafli okrągłych granitu egipskiego, rżniętych z wspaniałej kolumny pozostałej ze świątyni pokoju w Rzymie, wystawionej przez cesarza Adryana. Tę kolumnę ofiarował fundatorom kościoła willanowskiego o.ś. Pius IX¹⁰⁶*. Chodzi zatem nie o rzeźby z lapidarium, ale o pocięty na plastry i wykorzystany w posadzce kościoła fragment bębna kolumny, zresztą o wątpliwej autentyczności¹⁰⁷. Nie mogąc źródłowo zweryfikować jego papieskiej proveniencji, przyznać trzeba, że znana z pobożności Aleksandra Potocka wiele uczyniła, aby podkreślić swe przywiązanie do osoby Piusa IX. Świadczy o tym choćby wisząca w zakrystii płaskorzeźba przedstawiająca papieża, wykonana przez Marconiego, czy też marmurowe popiersie papieża ustawione w pałacu wilanowskim¹⁰⁸.

Zapoczątkowanym w czasach Stanisława Kostki Potockiego, wielkiego znawcy sztuki starożytnej, zbiorom starożytności antycznych w Wilanowie, pomnożonym za sprawą działalności Augusta oraz Aleksandry Potockich, nadano w połowie XIX wieku specjalne miejsce w programie artystycznym rezydencji. Na ich ekspozycję przeznaczono początkowo Wielką Sień, a więc pomieszczenie odwiedzane jako pierwsze w wilanowskim pałacu, gdzie otoczeni marmurowymi fragmentami antycznych rzeźb oraz współczesnymi kopiami goście wpisywali się do księgi odwiedzin Wilanowa. Później do specjalnie w tym celu przebudowanych wewnątrz Gabinetu Etruskiego oraz Lapidarium przeniesiono z Galerii zbiór waz, z Wielkiej Sieni zaś te z rzeźb, które uważano za autentyczne. Takie podejście, świadczące o przywiązaniu do osoby Stanisława Kostki Potockiego i tradycji miejsca, stanowi przypadek odosobniony, zarówno w Warszawie, jak i całym Królestwie Polskim.

SUMMARY

August and Aleksandra Potocki's Collecting of Greek and Roman Antiquities

The article presents the results of research on that part of the impressive collecting activities of the owners of Wilanów, August Potocki (1806–

105 Na temat kościoła w Wilanowie patrz: W. Fijałkowski, *O kościołach św. Anny w Wilanowie*, „Studia Wilanowskie”, t. XVI, 2009, s. 5–19.

106 H. Skimborowicz, W. Gerson, *op. cit.*, s. 174.

107 Pojedynczy, pochodzący być może z tego samego źródła okrągły panel został umieszczony w posadzce lapidarium wilanowskiego (por. il. 15).

108 *Biust Piusa IXgo z białego marmuru, na kolumnie z białego marmuru*; AGAD, AGWil, sygn. 183, s. 303.

–1867) and his wife Aleksandra (1818–1892), which pertains to the artistic heritage of ancient Greece and Rome. The article opens with the discussion of the collection of vases and sculptures, including both ancient originals and modern copies or imitations, which was assembled by the great lover of archeology, Stanisław Kostka Potocki. This is because, in collecting works of ancient art, his grandson August Potocki and his wife very consciously referred to and continued the work of the prematurely departed “Polish Winckelmann”. The first stage of August and Aleksandra Potocki’s interest in the Antiquity is presented further on; this stage was connected with the acquisition of the Mikorski family collection after the purchase of their Słubice estate and the establishment of the Etruscan Chamber, intended for the display of Greek vases, in the Wilanów Palace. The so far little discussed, and yet very important input of the Potocki couple into the development of historical research and collectorship, which left a clear mark on the culture of the Kingdom of Poland, has been described in detail, including the fact that in the years 1856 and 1857 the first-ever Polish exhibition of antiquities was held in their town palace in Warsaw. The assumption put forward in this article, namely, that the exhibition of antiquities may have provided August and Aleksandra Potocki with an opportunity to purchase a collection of Greek vases once in the collection of Franciszek Potocki (1788–1853), as well as with some sets of antiquities put on sale by his widow, constitutes a new thread in the research on the Wilanów collection of ancient vases, but it requires further investigation. In addition, the article discusses the purchase of ancient marble sculptures made by the Potocki couple during their journey in Italy. At the same time, the view, resulting from a misunderstanding, that the fragments of sculptures they brought from Rome had been given to Aleksandra Potocki by Pope Pius IX himself, has been questioned. Finally, the article discusses the manner in which those marble fragments were displayed in Wilanów; initially they were kept in the Great Hall, placed on tables near the Wilanów museum’s guest-book, and after August Potocki’s death they were moved to a lapidary designed specially for this purpose.

Keywords: August Potocki, Aleksandra Potocka, Franciszek Potocki, Stanisław Kostka Potocki, *Exhibition of Antiquities and Works of Art* (1856), Słubice, Wilanów, Etruscan Chamber, Lapidary, Great Hall

- s. 197 (il. 45.2) Karykatura Pani Plewko z d. Niepokuczycskiej, *La Mère Papesse*, Franciszek Maria Lanci, 1849, papier, akwarela, ołówek, piórko, wym. 18,3 x 25,3 cm, nr inw. Wil.6240/30, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, fot. Wojciech Holnicki
- s. 197 (il. 45.3) Karykatura Franciszka Kisielińskiego(?), Franciszek Maria Lanci, 1849, papier, akwarela, ołówek, piórko, wym. 18,3 x 25,3 cm, nr inw. Wil.6240/31, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, fot. Wojciech Holnicki

Vue d'optique – osiemnastowieczna grafika 3D w zbiorach wilanowskich

Marek Letkiewicz

- s. 201 (il. 46) *Vue des Berceaux du Jardin de S.E. le Général Comte d'Althan en Allemagne*, wyd. Nicolas-Jean-Baptiste de Poilly (1707–1780), Paryż po 1742, nr inw. Wil.4315, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, fot. Wojciech Holnicki
- s. 205 (il. 47) Zograskop optyczny, autor nieznaany, Anglia, ok. 1770, drewno, szkło, toczenie, intarsja, nr inw. Wil.6139, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, fot. Agnieszka Indyk
- s. 203 (il. 48) Rysunki przyrządów optycznych, w tym oznaczony jako Fig. II egzemplarz zograskopu skrzynkowego, grafika z dzieła Edme Gilles'a, *Novuelles récréation physiques et mathématiques...*, t. 2, Paris 1799, pl. 25, s. 150
- s. 205 (il. 49.1) (u góry): *Vue Perspective du Berceau merveilleux qui est dans le Jardin du Gouverneur a Pondichery...*, wyd. Jacques(?) Gabriel Huquier (1730–1805), po 1760, nr inw. Wil.4325, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, fot. Wojciech Holnicki; symulacja efektu zniekształcenia grafiki przez pozorne, żaglaste ugięcia jej powierzchni w optyce dwustronnie wypukłej soczewki, oprac. Marek Letkiewicz
- s. 205 (il. 49.2) (rząd środkowy po lewej): pole widzenia lewego oka, oprac. Marek Letkiewicz
- s. 205 (il. 49.3) (rząd środkowy po prawej): pole widzenia prawego oka, oprac. Marek Letkiewicz
- s. 205 (il. 49.4) (u dołu po lewej): *Vue du Capitole*, nieznaany, ok. 1760, nr inw. Wil.4323, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, fot. Wojciech Holnicki
- s. 205 (il. 49.5) (u dołu po prawej): komputerowa symulacja działania podwójnego pryzmatu, z nałożonymi na siebie obrazami odchylonymi horyzontalnie przez dwa przeciwnie skierowane pryzmaty, oprac. Marek Letkiewicz
- s. 208 (il. 50) *Vue de la Superbe Place de St. Marc a Venise*, wyd. Louis-Joseph Mondhard (1759–1780), Paryż ok. 1760, nr inw. Wil.4324, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, fot. Wojciech Holnicki
- s. 215 (il. 51) *Vue du Jardin de Plaisance de l'Axa-rienne*, wyd. André Basset młodszy, Paryż ok. 1770, nr inw. Wil.4320, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, fot. Wojciech Holnicki
- s. 218 (il. 52) *Vue du Cabinet de Lauriers de l'Isle de Naxos*, wyd. André Basset, Paryż ok. 1760, akwaforta, miedzioryt, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Wil.4322, fot. Wojciech Holnicki
- s. 218 (il. 53) *Decoration de Théâtre en vue d'Optique*, wyd. Wichnyther i Jacques Chéreau (1688–1776), Londyn–Paryż 1761, wym. 26 x 41,7 cm, nr inw. Wil.4318, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, fot. Wojciech Holnicki

Działalność Augusta i Aleksandry Potockich w zakresie kolekcjonerstwa antyku

Piotr Jaworski

- s. 238 (il. 54) Portret Augusta Potockiego, przed 1867, sygn. F.14772, wł. Biblioteka Narodowa
- s. 238 (il. 55) Portret Aleksandry Potockiej, ok. 1860, sygn. F.13884/AFF.I-12, wł. Biblioteka Narodowa
- s. 240 (il. 56) *Wnętrze gabineciku z starożytnościami greckimi i etruskimi*, rys. Kazimierz Waroczewski, ryt. Adam Malinowski, Warszawa 1877, [w:] *Willanów. Album widoków i pamiątek*, H. Skimborowicz, W. Gerson, po s. 12, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie
- s. 250 (il. 57) Przysionek, rys. Ludomir Dymitrowicz, ryt. P. Dziedzic, [w:] *Willanów. Album widoków i pamiątek*, H. Skimborowicz, W. Gerson, s. 33, wł. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie
- s. 251 (il. 58) Ściana z rozmieszczeniem fragmentów lapidarialnych z oznaczeniami od numeru 1 do 44. Na marginesie spis fragmentów

od numeru 45 do 61, proj. Leandro Marconi, 1875, rys. ołówkiem, papier, Zbiór Henryka i Leandra Marconich, sygn. 576-3, ark. 1, wł. Archiwum Główne Akt Dawnych

Światło a ochrona zbiorów – nowoczesne metody monitoringu zmian barw

Agnieszka Pawlak, Sylwia Svorová-Pawelkiewicz

- s. 255 (il. 59) Barwy światła odpowiadające różnym długościom fal, fot. Agnieszka Pawlak
- s. 256 (il. 60) Widmo promieniowania elektromagnetycznego. Podziałki u góry i u dołu podają długość fal w nanometrach (nm). Na samej górze podano jednostki miary energii fotonów w elektronowoltach (eV), rys. Agnieszka Pawlak
- s. 264 (il. 61) Pałac – rzut parteru. Wnętrze korpusu głównego objęte monitoringiem światła i zmiany barw, oprac. Małgorzata Przeździeń
- s. 266 (il. 62) Pomiary radiometryczne przeprowadzone w l. 2007 – 2012, fot. Sylwia Svorová-Pawelkiewicz
- s. 267 (il. 63) Pomiary spektrofotometryczne rozpoczęte w 2012 r.; fot. Wojciech Holnicki
- s. 268 (il. 64) Próbkki tkanin umieszczone na tkaninach ściennych w Gabinetcie Holenderskim i w Sypialni Króla fot. R. Herman
- s. 274 (il. 65) Wnętrze Gabinetu Holenderskiego, fot. Agnieszka Indyk
- s. 275 (il. 66) Wnętrze Gabinetu Chińskiego Króla, fot. Wojciech Holnicki

Magazyny zbiorów otwarte dla publiczności – komunikat

Agnieszka Pawlak

- s. 277 (il. 67) *Pałac w Wilanowie*, Lwów XIX w., papier czerpany, nr inw. Mt/Gr/4164, wł. Muzeum Okręgowe w Toruniu, fot. Andrzej R. Skowroński
- s. 278 (il. 68) Pawilon Marconiego (tzw. Marconiówka) przy skrzydle południowym pałacu wilanowskiego. Widok od dziedzińca gospodarczego, fot. Wojciech Holnicki
- s. 279 (il. 69) Projekt koncepcyjny galerii magazynowej na drugim piętrze – kolorystyka wnętrza, oprac. dr Barbara Kowalewska
- s. 279 (il. 70) Wizualizacja aranżacji galerii magazynowej, oprac. dr Barbara Kowalewska
- s. 279 (il. 71) Wnętrze galerii magazynowej w trakcie

prac remontowych, stan prac na październik 2013 r., fot. Agnieszka Indyk

- s. 280 (il. 72) Wnętrze galerii magazynowej po pracach modernizacyjnych, w trakcie urządzania galerii, stan prac na kwiecień 2017 r., fot. Zbigniew Reszka

Wilanowska kolekcja sztuki dalekowschodniej jako inspiracja do działań edukacyjnych

Aleksandra Glowacz, Zofia Szlenkier

- s. 287 (il. 73) Warsztaty ikebany organizowane w ramach projektu „Lubomirscy – Potoccy i smak Orientu”, 2001, fot. Anna Kwiatkowska
- s. 288 (il. 74) Warsztaty zdobienia ceramiki organizowane w ramach projektu „Lubomirscy – Potoccy i smak Orientu”, 2002, fot. Agnieszka Indyk
- s. 289 (il. 75) Wystawa ikebany w ramach programu „Japoński Październik w Pałacu w Wilanowie”, 2007, fot. Zbigniew Reszka
- s. 289 (il. 76) Wystawa Shodo w budynku Oranżerii w ramach programu „Japoński Październik w Pałacu w Wilanowie” 2011, fot. Agnieszka Indyk
- s. 290 (il. 77) Zajęcia edukacyjne „Pod skrzydłami smoka”, 1 października 2009 r., fot. Michał Kawka
- s. 291 (il. 78) Warsztat rzeźbienia w mydle netsuke, 2015, fot. Zofia Szlenkier
- s. 292 (il. 79) Łańcuch papierowych żurawi – dar od Muzeum dla Hiroszimy, 2016, fot. Monika Klimowicz

Dekoracyjne formy dziewiętnastowiecznych kompozycji roślinnych w procesie rewitalizacji założenia pałacowo-ogrodowego w Wilanowie

Łukasz Przybylak

- s. 297 (il. 80) Widok klombu angielskiego zaaranżowanego w pobliżu Kolumny z Orłem, lipiec 2017, fot. Łukasz Przybylak
- s. 298 (il. 81) Kadr fotografii z widokiem na północny fragment galerii północnej pałacu w Wilanowie i na klomb angielski mieszany, 1915, sygn. IS PAN B0000004505, fot. Stanisław Nofok-Sowiński
- s. 299 (il. 82) Rekonstrukcja XIX-wiecznego angielskiego klombu mieszanego wraz z ozdobną bordiurą wykonaną z ceramicznych kafli w formie Muszli św. Jakuba. Klomb wschodni przy Kolumnie z Orłem w Parku Północ-

NOTY O AUTORACH

Katarzyna Adamska, absolwentka Instytucji Kultury Polskiej i Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego; obecnie zatrudniona w Zakładzie Zbiorów Ikonograficznych Biblioteki Narodowej. (k.adamska@bn.org.pl)

Zuzanna Flisowska, absolwentka historii sztuki i teologii, doktorantka na Wydziale „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego; pracownik Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. Interesuje się związkami teologii i dziejów myśli o sztuce, a także nowożytną grafiką, zwłaszcza o tematyce biblijnej. (zflisowska@muzeum-wilanow.pl)

Dorota Folga Januszewska, historyk sztuki, muzeolog, krytyk; profesor ASP i kierownik zakładu Teorii Wydziału Grafiki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, wicedyrektor Muzeum Pałacu króla Jana III w Wilanowie; w latach 2008–2014 dyrektor Instytutu Muzeologii. Autorka studiów muzeologicznych na UKSW w Warszawie; w latach 1979–2008 pracownik Muzeum Narodowego w Warszawie; członek ICOM i AICA, prezydent PKN ICOM oraz SAREC/ICOM, ekspert RE ds. muzeów oraz NCN w projekcie UE JPI Cultural Heritage, ekspert w programach MNiSW, członek zespołu NPRH, wielu rad naukowych i muzealnych; autorka ponad 300 publikacji z zakresu muzeologii, teorii i sztuki XVII–XX w., kuratorka 54 wystaw. (dorotafolgajanuszewska@muzeum-wilanow.pl)

Aleksandra Głowacz, edukatorka muzealna, historyczka sztuki, absolwentka Wydziału Historycznego oraz Podyplomowego Studium Muzealnego na Uniwersytecie Warszawskim; obecnie kierownik Działu Edukacji w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. Autorka programów edukacyjnych Muzeum, adresowanych do grup szkolnych, konkursów dla młodych projektantów „Edukacyjny plac zabaw”, „Pojazd badawczy”, „Zabawka z pasją”. Koordynowała międzynarodowy projekt edukacyjny „Discovering European Heritage in Royal Residences”, wyróżniony w konkursie Sybilla 2011 oraz projekt „Wymiana doświadczeń w Europie – wspomaganie mobilności profesjonalistów z muzeów-rezydencji”. (aglowacz@muzeum-wilanow.pl)

Elżbieta Grygiel, od 11 lat pracuje w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, obecnie kieruje Działem Komunikacji Społecznej. Doświadczenie menedżera kultury zdobywała w Fundacji Bato-

rego (od 1992), była też kierownikiem programu międzynarodowej wymiany kulturalnej (Arts & Culture Network Program of Open Society Institute) realizowanego w 26 krajach Europy i Azji (1999–2002); jako kurator wilanowskiego programu *Silva rerum* wzmacnia kontakty muzeum ze środowiskiem uniwersyteckim, wydaje książki i popularyzuje wyniki badań naukowych w kompendium wiedzy na stronie internetowej www.wilanow-palac.pl/pasaz, organizuje konferencje i seminaria; jako członkini zarządu Association des Résidences Royales Européennes (od 2008) inicjuje i wspiera programy współpracy w sieci europejskich rezydencji królewskich. Jest członkinią ICOM, autorką artykułów o sztuce, edukacji przez sztukę i recenzji książek. (egrygiel@muzeum-wilanow.pl)

Piotr Jaworski, archeolog i historyk, absolwent Uniwersytetu Warszawskiego; adiunkt w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego i kierownik Zakładu Archeologii Klasycznej UW. Specjalizuje się w archeologii klasycznej, dziejach zainteresowań starożytnych i kolekcjonerstwa antyku w Polsce oraz numizmatyce antycznej; uczestniczy w badaniach archeologicznych w Bułgarii (Novae), Egipcie (Marea), Gruzji (Gonio-Apsaros; Dzalisi), Libanie (Chhîm; Jiyeh), Libii (Ptolemais), i Ukrainie. (Olbia) (stefan.benito@wp.pl)

Magdalena Kulpa, wieloletni pracownik Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, zajmuje się opracowywaniem materiałów źródłowych i prasowych związanych z rezydencją wilanowską i jej dawnymi właścicielami, ze szczególnym uwzględnieniem Stanisława Kostki Potockiego; kurator międzynarodowego projektu badawczego „Winkelmann – Potocki. Mistrz i uczniowie” mającego na celu przeprowadzenie badań nad źródłami koncepcji estetycznych, edukacyjnych, kolekcjonerskich i muzeologicznych Johanna Joachima Winkelmanna i Stanisława Kostki Potockiego oraz recepcji ich idei w Europie Środkowej. (mkulpa@muzeum-wilanow.pl)

Marek Letkiewicz, dr historii i historii sztuki, adiunkt w Zakładzie Sztuki Mediów Cyfrowych Instytutu Sztuk Pięknych na Wydziale Artystycznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Zajmuje się: archeologią mediów wizualnych (autor ok. 50 artykułów naukowych), eksploracją mediów audio-wizualnych jako nowego narzędzia nauki (scenarzysta i realizator ok. 40 dokumentów TV), oraz działaniami artystycznymi w zakresie sztuki mediów